

KOHTI TEEMATYÖSKENTELYÄ TAITO-KÄSITYÖKOULU JOUTSASSA

Anna-Liisa Liukkonen

**Kehittämishankeraportti
Joulukuu 2008**

**JYVÄSKYLÄN
AMMATTIKORKEAKOULU**
Ammatillinen opettajakorkeakoulu

Tekijä(t) LIUKKONEN, Anna-Liisa	Julkaisun laji Kehittämishanke	
	Sivumäärä 20	Julkaisun kieli suomi
	Luottamuksellisuus ☐ Salainen _____ saakka	
Työn nimi Kohti teematyöskentelyä Taito-käsityökoulu Joutsassa		
Koulutusohjelma Ammatillinen opettajakorkeakoulu		
Työn ohjaaja(t) HANNULA, Kaija		
Toimeksiantaja(t)		
Tiivistelmä <p>Keski-Suomen käsi- ja taideteollisuusyhdistys ry Aivia on järjestänyt käsityön taiteen perusopetusta Jyväskylän käsityökoulussa vuodesta 1992 ja toiminta on laajentunut maakuntiin, Saarijärvelle ja Joutsaan. Maakunnissa koulun toiminnasta vastaa käsityökeskuksen toiminnanohjaaja Jyväskylän käsityökoulun tukemana. Käsityön taiteen perusopetusta annetaan Joutsassa ja Saarijärvellä yleisen oppimäärän eri suuntautumisvaihtoehdoille, joita ovat esinesuunnittelu ja esineiden valmistus, tekstiilin ja vaatetuksen suunnittelu ja valmistus sekä ympäristön suunnittelu ja rakentaminen.</p> <p>Joutsassa opetusta on annettu vasta muutama vuosi ja se perustuu kuntakohtaiseen opetussuunnitelmaan. Koulun kehittämistyötä on tehty aikaisemmin opinnäytetyön avulla ja suunniteltu opetukselle sisältöjä. Kehittämishankkeen tarkoituksena on jatkaa kehitystyötä opetuksen suunnittelussa ja toteuttamisessa ohjaamalla opetusta teematyöskentelyyn, joka on opetuksen eheyttämisen keino. Hankkeen raporttia voivat uudet opettajat hyödyntää perehtyessään koulun käytänteisiin.</p>		
Avainsanat (asiasanat) käsityön taiteen perusopetus, teematyöskentely		
Muut tiedot		

Author(s) LIUKKONEN, Anna-Liisa	Type of Publication Development project report	
	Pages 20	Language Finnish
	Confidential ☐ Until _____	
Title How to Approach Theme work at The Craft school in Joutsa		
Degree Programme Vocational teacher education		
Tutor(s) HANNULA, Kaija		
Assigned by		
Abstract The craft school of the Crafts and Arts Association of Central Finland has offered education in the basic art and crafts since 1992 in Jyväskylä and it is expanded to Saarijärvi and Joutsa. In the province the education is given in the handicraft centre by the local employee with the help of the principal of the art school in Jyväskylä. The basic art and crafts education given in Joutsa and Saarijärvi are Product Design and Production, Textile and Clothing Design and Production and Environmental Planning and Construction. The education started only four years ago in Joutsa and the first development project was to plan general syllabus to the craft school. The annual working schedule is based on the curriculum. The objective of this development project is to learn more about how to approach arts and crafts and how to use themes in teaching. According to the principal of the school the theory of holistic learning is suitable as a framework for a craft school. This project can also help new teachers to plan the schedule and draw up the contents.		
Keywords Education in the basic art and crafts, Theme work		
Miscellaneous		

SISÄLTÖ

1 OHJAAJASTA KÄSITYÖN OPETTAJAKSI	1
2 KÄSITYÖN TAITEEN PERUSOPETUS	2
2.1 Jyväskylän käsityökoulu	2
2.2 Taito-käsityökoulu, Joutsa	3
3 OPETUKSEN SUUNNITTELU	3
3.1 Kohti kokonaisvaltaista käsityötä	6
3.2 Teematyöskentely opetuksen eheyttämisen keinona	7
4 NÄKÖKULMIA KÄSITYÖN MAAILMAAN	9
4.1 Aistitieto	10
4.2 Ositettu käsityö ja kokonainen käsityö	11
4.3 Käsityön neljä eri toimintatyyppiä	11
4.4 Kokemuksellinen oppiminen	13
5 TEEMAN KÄYTTÖÄ KÄYTÄNNÖSSÄ.....	15
6 POHDINTA	16
LÄHTEET	19

KUVIOT

KUVIO 1. Opintojen rakenne ja laajuus laajassa ja yleisessä oppimäärässä.....	4
KUVIO 2. Esimerkki yhden lukuvuoden sisällöistä Taito-käsityökoulu Joutsaan.....	6
KUVIO 3. Taulukko: aineistossa esiintyneet käsityötoimintatypit ja niiden keskeiset ominaisuudet.....	12

1 OHJAAJASTA KÄSITYÖN OPETTAJAKSI

Olen ollut Keski-Suomen käsi- ja taideteollisuus ry:n palveluksessa töissä 23 vuotta. Suurimman osan työsarkaani olen neuvonut kutojia, rakentanut loimia ja suunnitellut malleja. Seuraavaksi suurimman palasen olen ollut hoitamassa käsityömyymälään sen eri tehtävissä. Opettaminen sen kaikkine eri sisältöineen on tullut työnkuvaan vasta viime vuosina. Työhöni ohjaajana on ennen eniten vaikuttanut vuodenaikojen vaihtelu, nyt opetusta säätelee opetussuunnitelma.

Opetustyön alkaessa luin ensimmäistä kertaa Jyväskylän käsityökoulun opetussuunnitelmaa, josta tulisi johdattaa vuoden työsuunnitelma. Se tuntui aluksi vieraalta tekstiltä, jota nyt olen kuitenkin ottanut haltuuni. Minut myös yllätti itse opetus: ajattelin opettavani vain käsityötä, mutta jouduin opettamaan kaikkea muutakin, kuten toisten huomioon ottamista ja vaatteiden naulakkoon laittoa. Johtuen ohjaajataustastani minun on helppo opettaa itse tekniikkaa ja materiaalien tuntemusta. Vaikeampaa on miettiä vaikkapa vuoden kokonaisuutta, sitä miten meidän käsityökoulussamme lukuvuoden aihepiirejä lähestytään, miten teemaa käsitellään. Nyt haluan perehtyä siihen tarkemmin.

Käsityökeskuksen kaikki erilaiset työntekijät; harjoittelijat, työhön tutustujat ja kuntouttavassa toiminnassa olevat ihmiset osallistuvat melkein poikkeuksetta avustavina henkilöinä opetukseen. Myös tuntiopettajat voivat vaihtua. Uusille työntekijöille on toivottavasti tästä työstä hyötyä, kun he aloittavat työssään. Kehittämishankkeen tarkoituksena on kehittää opetusta Taito-käsityökoulussa Joutsassa niin, että teema ja lähestymistavat antavat opetukselle enemmän suuntaa ja tekniikka valjastetaan sen synnyttämän polun kulkemiseen. Ohjeena myös rehtori on kirjoittanut, että opetussuunnitelman pohjalta laaditaan vuosittainen työsuunnitelma, jossa määritellään lukuvuoden painopistealueet, aihepiirit, teemat sekä lähestymistavat työpa-joihin. (Valkonen 2006, 12.)

2 KÄSITYÖN TAITEEN PERUSOPETUS

Taiteen perusopetus on ollut lakiin ja asetuksiin perustuvaa toimintaa vuodesta 1992. Lain mukaan opetuksen on oltava tavoitteellista ja tasolta toiselle etenevää, ensisijaisesti lapsille ja nuorille järjestettävää eri taiteenalojen opetusta, joka samalla antaa oppilaalle valmiuksia ilmaista itseään ja hakeutua asianomaisen taiteenalan toisen asteen ja korkea-asteen koulutukseen. Opetushallitus päättää taiteen perusopetuksen tavoitteista ja keskeisistä sisällöistä aina taiteenaloittain, joita ovat musiikki, sanataide, tanssi, sirkustaide, teatteritaide, arkkitehtuuri, audiovisuaalinen taide, kuvataide ja käsityö. Oppimäärä voi olla yleinen tai laaja ja järjestäjällä pitää olla koulukohtainen opetussuunnitelma taiteenalalleen. Koulutuksen järjestäjänä voi lain mukaan olla rekisteröity yhdistys, kuten tässä tapauksessa Keski-Suomen käsi- ja taideteollisuus ry AIVIA. (Opetushallitus 1999. Laki 633/1998 Taiteen perusopetuksesta, asetus 813/1998.)

2.1 Jyväskylän käsityökoulu

Keski-Suomen käsi- ja taideteollisuus ry:ssä lasten ja nuorten työpajatoiminta käynnistyi vuonna 1990 toiminnanjohtaja Hannele Heikkisen ja opettaja Maire Valkosen toimesta. Toiminta laajeni vuosittain, ja vuonna 1992 otettiin käyttöön Jyväskylän käsityökoulu nimi. Maire Valkonen on alusta asti ollut mukana käsityön taiteen perusopetuksen kehittämistyössä myös valtakunnallisella tasolla. Koulun rehtorina hän on ollut laajentamassa opetusta maakuntiin, Saarijärvelle ja Joutsaan ja hän on laatinut kuntakohtaisen opetussuunnitelman koulujen käyttöön. Jyväskylän käsityökoulu on vuoden 2001 alusta toiminut Opetusministeriön päätöksellä virallisena taiteen perusopetuksen oppilaitoksena. (Heikkinen 2008, 6.)

2.2 Taito-käsityökoulu, Joutsa

Joutsassa käsityön taiteen perusopetus alkoi kolme vuotta sitten. Ensimmäisenä vuonna opetusta annettiin 7-9-vuotiaille sekä 10–14-vuotiaille ja oppilaita oli yhteensä 17. Seuraavana vuonna aloitettiin varhaiskasvatuksen ryhmä, johon ilmoittautui kahdeksan 4-6-vuotiasta. Kolmantena vuonna aikuiset saivat oman iltansa ja oppilaita oli jo 35. Opetusta antaa vakituisen työntekijän lisäksi tuntiopettaja ja usein on saatavilla ns. apuopettaja työharjoittelijoista. Opetamme tekstiilin suunnittelua ja valmistusta, esineiden suunnittelua ja valmistusta, sekä ympäristön suunnittelua ja rakentamista, joista viimeksi mainittua lähinnä läpäisyaineena.

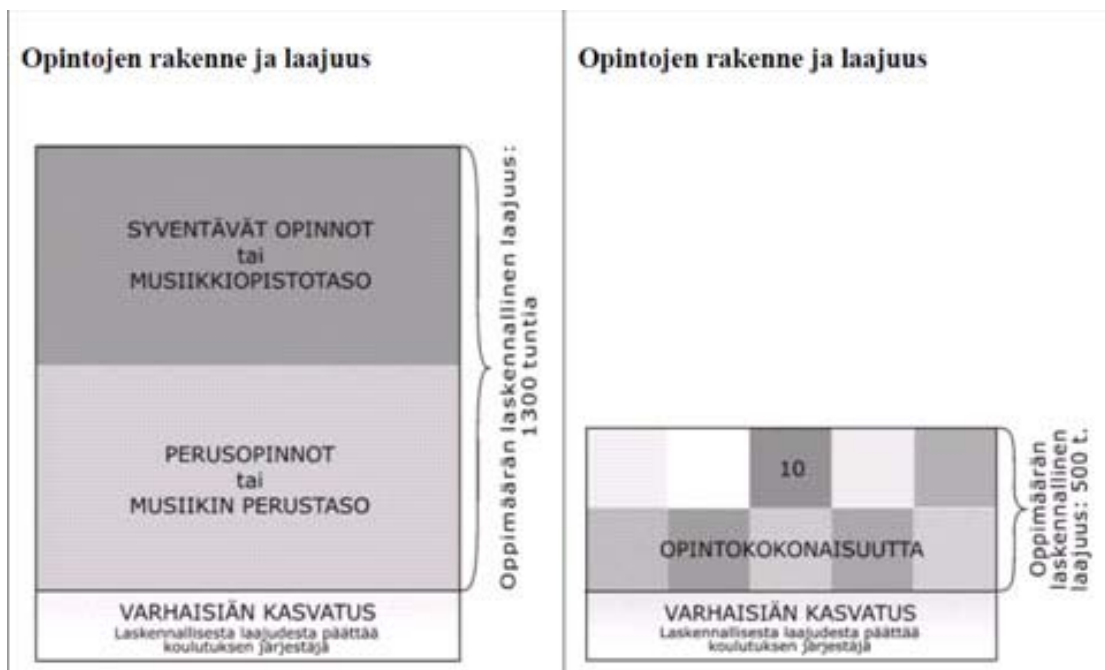
Opetus tapahtuu käsityökeskuksen tiloissa. Siellä on myös kangaspuita kudonnan harrastajille, Taito Shop-myymäla ja näyttelytila.

3 OPETUKSEN SUUNNITTELU

Koulutuksen järjestäjän tulee laatia ja hyväksyä omalle toiminnalleen opetussuunnitelma, jonka perustana on opetushallituksen vahvistama taiteen perusopetuksen yleisen oppimäärän opetussuunnitelman perusteet. Koulukohtaisen opetussuunnitelman mukaan Taito-käsityökoulu Joutsa antaa käsityön taiteen perusopetusta yleisen oppimäärän mukaan. Yleinen oppimäärä voi alkaa varhaisiän opinnoista ja jatkaa käsityön perusteiden ja työpajaopintojen opintokokonaisuuksilla, joista tulee yhteensä noin 500 45 minuutin opetustuntia. Yleisen oppimäärän tehtävä on kehittää sellaisia taitoja ja tietoja, joita oppilas tarvitsee elämän eri aloilla ja jotka antavat hänelle valmiuksia hakeutua myöhempiin opintoihin. (Taiteen perusopetuksen yleisen oppimäärän opetussuunnitelman perusteet 2005, 7.)

Varhaisiän kasvatuksessa on mukana 4-6-vuotiaita ja heistä osa voi olla kolmekin vuotta opetuksessa ennen siirtymistään perusopintoihin. Laskennallisesti 45 minuutin opetustunteja kertyy 60–120. Käsityön perusteiden yleinen oppimäärä on 260 tuntia, joita suoritetaan neljä vuotta. Vuodessa on neljä periodia, tosin käsityökoulun ensimmäisenä ja toisena lukuvuonna periodeja oli viisi. Käsityön työpajoja on kolmelle vuodelle 260 tuntia ja sen jälkeen on mahdollista tehdä portfolio, johon on varattu 40 tuntia. Valinnaisia opintoja Joutsassa voi suorittaa 60–240 tuntia. Joutsasta oppilaan on mahdollista siirtyä laajaan oppimäärään, sillä yleisen oppimäärän perusteet ja työpajaopinnot ovat laajan perusopinnot.

Laaja oppimäärä on noin 1300 opetustuntia ja se koostuu perus- ja syventävistä opinnoista. Laajan oppimäärän mukaisen opetuksen tehtävänä on antaa oppilaalle mahdollisuus opiskella pitkäjänteisesti omien taipumusten ja kiinnostuksen mukaisesti sekä luoda edellytykset elinikäiselle visuaalisten taiteiden harrastamiselle ja valmiudet hakeutua jatko-opintoihin. (Taiteen perusopetuksen visuaalisten taiteiden laajan oppimäärän opetussuunnitelman perusteet 2002, 5.)

KUVIO 1. Opintojen rakenne ja laajuus laajassa ja yleisessä oppimäärässä. (Opetushallitus 2008, 3.)

Taito-Aivian käsityön taiteen perusopetuksen yleisen oppimäärän opetussuunnitelmassa todetaan, että opettajalla on keskeinen merkitys oppilaan opiskelutaitojen ja opiskeluympäristön kehittämistä erilaisten oppijoiden tarpeisiin. Käytettävien työtapojen tulee ohjata oppilasta arvostamaan kaikkien ryhmän jäsenten työskentelyä ja työn tuloksia. Opetusmenetelmien valinta, tilojen, työvälineiden ja materiaalien tulee mahdollistaa opetussuunnitelman perusteiden mukainen opiskelu. Opettaja huomioi oppilaan yksilölliset oppimistyylit ja kehitysvaiheet.

Taiteen perusopetuksen yleisen oppimäärän opetussuunnitelmien perusteiden mukaan Taito-käsityökoulu Joutsan on tarjottava sellaista opetusta, että se tavoittaa opetussuunnitelmassa määritellyt tavoitteet ja sisällöt. Opetussuunnitelmaan on kirjattu mm toiminta-ajatus, arvot ja yleiset tavoitteet, oppimiskäsitys, opiskeluympäristö ja työtavat, opetuksen tavoitteet ja sisällöt opintokokonaisuuksittain, annettava opetuksen määrä, tieto arvioinnista ja todistuksista. (Taiteen perusopetuksen yleisen oppimäärän opetussuunnitelman perusteet 2005, 14.)

Opetussuunnitelma myös tiedottaa ja samalla markkinoi koulua. Se on julkinen asiakirja, josta muodostuu koulun imago, julkinen kuva. Samalla se luo yhteistä organisaatiokulttuuria, sillä se kertoo miten me toimimme tässä koulussa. (Hätönen 2006, 24.)

Kuntakohtainen opetussuunnitelma, laki taiteen perusopetuksesta tai yleisen oppimäärän perusteet ei anna valmiita vastauksia opetuksen järjestämiseen, sillä käsityön alue on niin monitahoinen, että tavoitteita ja sisältöjä ei ole haluttu rajata liian tiukasti. Opintokokonaisuuksien tarjonta ja järjestys määritellään opetussuunnitelman mukaan paikallisesti. Siinä on huomioitava paikalliset tarpeet ja olosuhteet. Siihen vaikuttavat työvälineet, käytettävät tilat, oma osaamisalue, tuntiopettajiksi palkattavat henkilöt tai onko heitä. Opettajan vastuulla on rakentaa opiskelukokonaisuus siten että lukuvuoden tavoitteet täyttyvät ja opetus on luonteeltaan etenevää.

3.1 Kohti kokonaisvaltaista käsityötä

Joutsassa lukuvuosi jakautuu neljään periodiin. Opinnäytetyön avulla Kuopion Muotoiluakatemiassa 2007 rakensin vuosittaiset periodit koulun eri ryhmille. Periodi on esimerkiksi käsityön perusteissa 15 opetustunnin mittainen jakso. Periodien kaaviosta on tämän kappaleen alla esimerkki yhden vuoden ohjelmasta käsityön perusteisiin. Siinä on sarakkeet opetuksen kestolle, yleistavoitteille, mitä opitaan ja tehdään sekä lähestymistapa/teema-niminen sarake sille, miten lähestymme periodia.

Käsityön perusteet 260 tuntia tai 200 tuntia + kurssit 60 tuntia

1.vuosi/ periodi	Aika	Yleistavoitteet	Mitä opitaan?	Mitä tehdään?	Lähestymistapa/teema
Huovutus 1.	15t	Harjoittelee ja kehittää: havainnointi sekä tiedot ja taidot	Huovutuksen perusteet - materiaalit - työvälineet - työpaja - muoto - värit	- käsin rakentelu - tasotyö/ perinteinen	- eläimen talja - musiikki/soitin - matkakaveri/lemmikki - retkialunen
Perinteiset työtavat 1.	15t	Harjoittelee ja kehittää: havainnointi sekä tiedot ja taidot	Kynttilän valmistuksen perusteet - materiaalit - työvälineet - työpaja - muoto - värit	Kynttilänvalu - kastaminen - muotoilu	- valoviikot - vuotuisjuhlat: joulun, pääsiäisen jne - valo - tekniikka
Kankaanpainanta 1.	15t	Harjoittelee ja kehittää: havainnointi sekä tiedot ja taidot	Kankaanpinnan perusteet - työvälineet ja -vaiheet - materiaalit - työpajat - väri - muoto - sommittelu	Vapaat kankaan kuvioimistavat pigmenttiväreillä - leimasinpainanta, pelkistäminen - nopeat kankaan kuvioimismenetelmät - kappaletavara	- väri - värikauppias - värisadut - perusvärit - vastavärit - musta-valko
Punonta 1.	15t	Harjoittelee ja kehittää: havainnointi sekä tiedot ja taidot	Punonnan perusteet - työvälineet ja -vaiheet - materiaalit - työpajat	Taso- tai kolmiulotteinen työ - paju - rottinki	- koteja kukille - pesä - pajuvene - hedelmävatit

KUVIO 2. Esimerkki yhden lukuvuoden sisällöstä Taito-käsityökoulu Joutsaan. (Liukkonen 2007, 41.)

Sisällöt rakennettiin käsityökoulun rehtorin, opettajien ja käsityökeskusten toiminnanohjaajien vastauksien avulla delfoi-menetelmällä. Delfoi-menetelmä (-tekniikka) on asiantuntijamenetelmä. Se on vaiheittainen strukturoitu tai puolistrukturoitu kyselymenetelmä, jolla ryhmän, erityisesti asiantuntijoiden, mielipiteitä jostain määräystä teema-alueesta tuodaan esille ja jalostetaan tiedoksi. Delfoi koostuu useimmiten kahdesta tai kolmesta asiantuntijakierroksesta, joiden kuluessa mielipiteet kerätään ja niistä saatu informaatio erityisesti yleisestä linjasta poikkeavat mielipiteet perusteluineen - syötetään takaisin asiantuntijoille lisätarkastelua varten. (Anttila 2005, 398.)

Taulukossa on ehdotuksia teemaksi aina kuhunkin periodiin eri-ikäisten ryhmiin. Tämän lisäksi ovat Jyväskylän käsityökoulun vuosittaiset teemat, jotka ovat olleet samat myös Joutsassa ja Saarijärvellä. Teema vaihtuu vuosittain. Viime vuonna se oli Suomalaiset sadut ja tarinat, tänä lukuvuonna Aika-Tila-Avaruus.

3.2 Teematyöskentely opetuksen eheyttämisen keinona

Opetussuunnitelmassa puhutaan opetuksen eheyttämisestä. Se vaikuttaa opetukseen, on opetuksen suunta. Ei ajatella pelkästään opetuksen sisältöä, vaan miten opetettavista asioista muodostuu yhtenäinen tai yhtenäisempi kokonaisuus. Siinä pyritään oppiaineksia ylittävään asiakokonaisuuteen.

Teematyöskentely on opetuksen eheyttämisen keino. Koska oppilaat eivät useinkaan päästä opetettavista asioista, on teema mahdollista sitoa ajankohtaiseen asiaan, joka kiinnostaa oppilaista tai se voi olla yleensä heidän ikäryhmäänsä sopiva aihe. Teemaopetuksen tarkoituksena on tarjota lapselle kokemuksia eri tiedonaloista, opettaa lapsi kokonaisvaltaiseen ajatteluun sekä muodostamaan käsitteitä käsiteltävistä aihepiireistä. (Saari 2006, 165.)

Kokonaisuuksien hahmottaminen auttaa persoonallisuuden muodostumisessa. Aihepiiriopetuksesta puhuttaessa tarkoitetaan yleensä ongelmakeskeistä lähestymistapaa opiskeltavaan asiaan. Aihepiiriopetus luo mahdollisuuden divergentin ajattelun harjaannuttamiselle ja omien luovien näkemysten esiintuomiselle. Ongelmaratkaisutehtävissä nousee oppijan oma arvomaailma, tehtyjen ratkaisujen perustelut sen mukaan, miten ongelma ja todellisuus hahmotetaan. Aihepiiriopetuksessa eri ammattitaitoalueiden sisällöt ja menetelmät yhdistyvät ja toimintatapana se kannustaa ryhmätyöskentelyyn ja yhteistoimintaan, ohjaten siten myös yleisiä sosiaalisia tavoitteita kohti. (Valkonen 2006, 24.)

Havainnointitaito kasvaa tietoisesti kehittämällä. Havainnointitaitoja kehitetään käsityökoulussa teematyöskentelyn avulla. Jyväskylän käsityökoulun teemoina ovat olleet mm. aihepiirit väri, ihminen, onnenkivi, eläimet ja mielikuvitusolennot. Tämä työskentelytapa sopii hyvin myös ympäristöä tutkiviin teemoihin. Valittu aihe käsitellään ongelmakeskeisesti, monipuolisesti kaikkia aisteja ja ilmaisukieliä käyttäen ja tällöin lähestymistapa on keskeinen. Käsityökoulujen opetuksessa oppiaines nähdään osana aihepiirityöskentelyä. Tekniikat (esim. kivi, lasi, savi, ompelu, kudonta, nahka, metalli, värjäys, kankaanpainanta) ja materiaalit (esim. villa, pellava, paju, lasi, savi, vuolukivi, nahka, hopea, silkki) nähdään lähestymistapana käsityöprosessiin sekä ilmaisun välineenä prosessissa. Lähestyminen prosessiin voi tapahtua myös eri taiteen keinoin. Musiikki, satu, leikki jne. tuottavat lisää erilaisia elämyksiä ja mitä useamman aistimuksen kautta elämys välittyy, sitä syvempi kokemus on. (Valkonen 2006, 25.)

Koulun opetussuunnitelmassa todetaan, että lähestymistapa on keskeinen asia opetusta suunniteltaessa. Taito-käsityökoululla on vuosittainen teema, jonka ympärille ja jonka kautta lähestytään tulevalle lukuvuodelle tehtävää suunnitelmaa. Teematyöskentely kokoaa eri tekniikat ja materiaalit yhteen. Taito-käsityökoulu Joutsalalla on samat teemat kuin Jyväskylässä ja Saarijärvellä. Teeman avulla kootaan vuoden sisällöt ja menetelmät kokonaisuuksiksi ja se auttaa opettajaa miettimään lä-

hestymistapoja aiheeseen, antaa materiaalia oppilaille ideointiin ja kannustaa ryhmää toimimaan yhteistyössä. (Liukkonen 2007, 19.)

Koulukohtaisessa opetussuunnitelmassa on selkeästi tuotu esiin, mikä on koulun tapa lähestyä opetusta. Oppiaineksia yhdistävä asiakokonaisuus, teeman käyttö, on käsityökoulussa olennainen osa havainnoinnin kehittymistä. Käsityökoulun alkutai-paleella on tehty töitä enemmän tekniikka- ja materiaalipainotteisesti. Kokonaisuuk-sia enemmän on mietitty yhtä periodia kerrallaan. Opetussuunnitelmaa ei ole toteu-tettu aivan toivotulla tavalla, mutta pyrkimystä siihen on ollut!

4 NÄKÖKULMIA KÄSITYÖN MAAILMAAN

Perinteinen käsityön opetus antaa valmiita ratkaisumalleja, eikä se välttämättä mahdollista oivaltavaa oppimista. Kokonaisvaltaisen oppimisen teoria soveltuu hyvin käsityökoulun kehittämisen viitekehikseksi (Valkonen 2006, 38).

Kokonaisvaltaiseen oppimiseen pyrkiessä on mietittävä mitä käsityön oppiminen on. Oppimiseen ei riitä, että tehdään valmiin mallin mukainen tuote, vaan että itse tekijä ideoi ja suunnittelee, tuntee käsissään materiaalit. Jos käsityön opetuksen suunnit-telussa ajatellaan vain sitä, mikä on prosessin lopputulos eli produkti, ei teemakaan tarvita. Riittää kun kaikki saavat aikaiseksi sellaisen tuotoksen, kuin mitä on malli. Kun arvostetaan ihmistä yksilönä ja annetaan hänen vaikuttaa tuotteen suunnitte-luun ja tekemiseen, ei lopputulos voi olla kaikilla samannäköinen. Kuitenkin opetus on pystyttävä pitämään sellaisissa raameissa, että tekeminen sujuu.

4.1 Aistitieto

Taiteen voidaan sanoa olevan aistimuksina koeteltua tietoa (knowledge tested as sense-data), sellaisena kuin se esiintyy visuaalisissa tai muissa aistien avulla havaittavissa töissä. Taiteellisen ilmaisun ja työskentelyn tieto-opilliset perusteet rakentuvat taiteilijan ja tekijän oma sisäisen kokemuksen kautta erilaisten ilmaisukeinojen avulla teoksiin latautuvaan informaatioon, joka muuttuu vastaanottajan tiedoksi hänen kokemiensa aistimusten tulkinnan kautta. (Anttila 2005, 62.)

Inkeri Savan mukaan taiteellinen tieto voi tarkoittaa tietoa sanan perinteisessä, suppeassa mielessä: tietoja taidehistoriasta, taiteen peruskäsitteistöstä, tekniikoista jne. Syvemmissä mielessä myös Savan mukaan taiteellis-esteettisen tiedon perustana ja tiedon hankkimisen välineinä ovat ihmisen aistit ja aistein hankittava tietous. Voidaan puhua aistitiedosta. Taiteelliset kognitiot syntyvät aistimalla, tekemällä näköaistiin perustuvia havaintoja, kuuntelemalla, tuntoaistin välityksellä, koskettamalla. Taiteellis-esteettisen aistitiedon olemukseen kuuluu suuri aistien herkyys ja aistikokemusten vivahteikkaus. (Sava 1993, 24.)

Savan mukaan taiteellinen oppiminen on paljolti taiteellisen aistiherkyyden kehittymistä. Tämä puolestaan edellyttää tällaiselle herkistyneelle kokemiselle sopivia tilanteita, riittävää aikaa ja tietoista ohjaamista. (Sava 1993, 24.)

Ohjauksen ja oman taiteellisen kokemuksen kautta oppiva ihminen vähitellen rakentaa taiteellisia symbolisia ja käsitteellisiä merkitysjärjestelmiä. Eläviä mielikuvia muodostuu aistien välityksellä ja oman persoonallisen elämys- ja tunnemaailman kautta nousee intuitiivisia visioita ja tunnelmia. Tällöin voidaan Savan mukaa puhua taiteellisen käsitetietouden kehittymisestä. Aistikokemusten, taiteellisen käsite- ja symbolitietouden sekä ilmaisullisten välineiden ja materiaalien käytön harjaannuttamisen kautta oppiva ihminen kehittää kokonaisvaltaista taiteellista tietoa, jolloin voidaan puhua taiteellisista kognitioista ja ajattelusta. (Sava 1993, 24.)

4.2 Ositettu käsityö ja kokonainen käsityö

S.Pölläsen ja T.Krögerin perusasteen käsityötä pohtivassa artikkelissa käytetään termejä ositettu käsityö ja kokonainen käsityö. Ositettu käsityö on sitä, miten käsityötä on vuosikymmenet opetettu: on joko valmis malli toteutettavasta työstä tai vaiheittain toteutettava työ. Siinä taiteellisen työn on tehnyt joku muu, työn tekijälle jää vaikkapa vain jonkun yksityiskohdan suunnittelu. Ositetulla käsityöllä on kuitenkin heidän mielestään oma merkityksensä ja paikkansa esinetarpeen tyydyttämisessä, jossakin määrin myös harrastustoiminnassa, kuntoutuksessa ja terapiassa tai hyvien kädentaitojen hankkimisessa. (Kröger, Pöllänen 2004, 2.)

Kokonainen käsityö on sitä, että tekijä ideoi, suunnittelee ja toteuttaa työtään koko ajan ratkaisten eteen tulevia ongelmia. Jopa työn lopputulos voi muuttua suunnitelmasta, jos prosessi niin vaatii. Myös reflektointi kuuluu artikkelin mukaan kokonaiseen käsityöhön. Opettaja pohtii, miksi ja miten opettaa, näkee oman toimintansa seurauksia suhteessa oppijan osaamiseen, kolleegaan ja oppilaitokseen. Oppija kokee reflektoinnin myötä työtyytyväisyyttä ja elämyksiä, hän oppii tarkastelemaan käsityöprosessin eri vaiheita ja omaa oppimistaan prosessin aikana. (Kröger, Pöllänen 2004, 4.)

Käsityötaiteen perusopetuksen ehkä selvin ero yleissivistävään koulukäsityöhön verrattuna on painopisteen siirtyminen tuotokeskeisyydestä enemmän laadukkaan luovan tekemisen prosessiin. (Valkonen 2006, 37.)

4.3 Käsityön neljä eri toimintatyyppiä

Kröger on myös tutkinut verkko-opetusmateriaalien kautta käsityötä toimintana. Siinä hän löytää neljä eri käsityön toimintatyyppiä: käsityö tuotteen valmistamisena, käsityö taitolajipainotteisena toimintana, käsityö tuotesuunnittelupainotteisena toi-

mintana ja käsityö taidepainotteisena toimintana. Käsityön toimintatyyppejä selvimmiksi ja erotteluviksi tekijöiksi nousivat seuraavat asiat: toiminnan lähtökohta, prosessin keskeiset tekijät sekä toiminnan lopputulos.

	Toiminnan lähtökohta	Toiminnan keskeiset elementit	Toiminnan lopputulos
Käsityö tuotteen valmistuksena	Määritelty tuote, jonka myötä myös tekniikka ja materiaali määritelty	Tuotteen valmistusohje tai muuten tuotteen valmistuksen seikkaperäinen kuvaus Jos sisältää suunnittelua, on se lähinnä pieniin yksityiskohtiin vaikuttamista	Valmistusohjeen mukainen tuote.
Käsityö taitolajipainotteisena toimintana	Käsityötaidon substanssi, taitolaji, johon sisältyy tekniikka-, materiaali- ja traditioaspektit (Kapeasti nähtynä vain tekniikka-aspekti)	Käsityötaidon opiskelu ja kehittäminen Visuaalinen ja tekninen suunnittelu pohjautuvat spesifin taitolajin (tekniikan, materiaalin ja tradition) mahdollisuuksien hyödyntämiseen	Spesifin taitolajin harjoittelun ja kokeilun myötä syntynyt kokeilu tai tuotos. Ryhmän töitä yhdistää siis joku taitolaji (tekniikka, materiaali, traditio) Voi olla myös yksittäinen esimerkki siitä, miten tai mihin kyseistä taitolajia voi soveltaa.
Käsityö tuotesuunnittelu-painotteisena toimintana	Suunnittelutehtävä tai muu ongelman asettelu	Visuaalinen ja tekninen suunnittelu ovat sidoksissa suunnittelurajoitteisiin	Ratkaisu suunnittelu-tehtävään. Ratkaisu esitetään jotenkin sidoksissa suunnittelutehtävään. Voi olla mallikappale tai prototyyppi tuotteesta.
Käsityö taidepainotteisena toimintana	Ajatukset, ideat, mielikuvat, joiden syntymistä ja kehittymistä voidaan tukea yhteisellä idea-aiheella, teemalla ja virikkeillä.	Idean, ajatuksen ilmaisu ja sitä tukeva tiedonhankinta Prosessin itseohjautuvuus	Idea, ajatus ilmaistu materiaassa. Ryhmän töitä saattaa yhdistää mielikuvien taustalla ollut yhteinen teema. Voi olla taideteos.

KUVIO 3. Taulukko: aineistossa esiintyneet käsityötoimintatyyppit ja niiden keskeiset ominaisuudet (Kröger 2003, 1.)

Käsityö tuotteen valmistuksena ei mahdollista tekijän omaa panosta työn luomisessa. Koulussamme pyrimme pääsemään käsityön tekemisestä pelkästään taitolajipainotteisena enemmän taidepainotteisen toiminnan suuntaan. Taidot kehittyvät

pikku hiljaa tehdessä, mutta se miten oppilas saa ilmaista omia ideoitaan, on tärkeää. Ryhmällä oleva yhteinen tema tukee omien mielikuvien syntymistä ja yhdistää ryhmän töitä, vaikka jokaisen työ olisi teemasta erilainen versio.

4.4 Kokemuksellinen oppiminen

Kokemuksellinen oppiminen on sisäisten kokemusten suhteuttamista ulkomaailmaan, ja opetuksessa täytyy miettiä, miten ulkoinen maailma kohtaa sisäisen ja toisinpäin. Oppiminen ja kehitys tapahtuvat sosiaalisessa vuorovaikutuksessa, jossa omia ja toisten kokemuksia vertaillaan. Tällöin opettaja muuttuu tiedonjakajasta oppimisen avustajaksi. (Räsänen 2000, 12.)

Kokemuksellinen oppiminen perustuu humanistiseen ihmiskäsitykseen, jossa oppija on tavoitteellinen ja aktiivinen tiedonhakija. Oppija itse luo kriittisen ja soveltavan ajattelun kautta tietorakenteitaan. Hän oppii oman persoonansa ja omien kokemusiansa kautta, jolloin kukin oppija voi tuoda mukanaan opetukseen lisää laajuutta jakaessaan kokemuksiaan. Tavoitteena on itsensä toteuttaminen ja ”minän” kasvu. Taustalla on konstruktivistinen tiedonkäsitys, jossa oppija omaksuu uutta tietoa käyttäen aiemmin opittua ja hän oppii oman toiminnan tuloksena. Tiedon ymmärtäminen on tärkeää, mutta sitä voi tulkita ja soveltaa eri tavoin. Kokemuksellisessa oppimisessa on kognitiivisen oppimiskäsityksen kanssa yhteistä se, että oppiminen on tiedon prosessointia ja oppija nähdään aktiivisen tiedon käsittelijänä. Pelkkä kokeminen ei takaa oppimista. (Hannula, Niskanen 2003–2004, 5-6.)

Deweyn sanomana, Learning by doing, tekemällä oppiminen, on saanut alkunsa jo 1930-luvulla. Oppiminen perustuu omiin kokemuksiin ja itsereflektioon, eli kykyyn arvioida omia kokemuksia ja omaa oppimista uuden pohjaksi. Kokemuksellinen oppiminen on lähestymistapa, jossa kokemus, havainto, kognitio (=tiedon prosessoin-

ti) ja toiminta pyritään yhdistämään. David Kolbin mallin mukaan se on syklinen kehä, jonka hän on kehittänyt vuonna 1984. (Sava 2000, 10–11.)

Kolbin mukaan oppiminen edellyttää sekä kokemuksen käsittämistä ja että sen saattamista johonkin muotoon. Oppiminen on vuorovaikutusta tiedostamattoman ja tiedostetun, tunteiden ja aistimusten sekä käsitteiden ja symbolien välillä. Oppiminen on samaan aikaan välitöntä tietämistä ilman tarvetta tutkia tai analysoida sitä, mutta myös järjestyksen hakemista kaikkeen koettuun. Kokemuksen muuntamisessa on kyse kahden erilaisen lähestymistavan vuorovaikutuksesta. Voi oppia sisäisesti refleктоimalla kokemusta ja myös tuomalla kokemusta itsensä ulkopuolelle tekemällä jotain konkreettista oppimisen laajentamista varten. Voi transformoida kokemuksia tai siitä luomia symbolisia esityksiä kuten taideteoksia. Tiedostamattoman ja tiedostetun ymmärtämisen vuorovaikutukselle perustuva kaksoistieto on kokemuksellisen oppimisen lähtökohta. Kokeminen, sen pohdinta, syntyvä teoria ja sitä seuraava toiminta muodostaa spiraalimaisen kehän, jossa opetus syvenee yksittäisistä oppimistilanteiden sykleistä. (Räsänen 2000, 11.)

Keskeinen käsite oppimisessa on transfer eli siirto, joka tarkoittaa kykyä soveltaa opittua uusissa yhteyksissä. Transferin edistäminen edellyttää aiemman tietopohjan huomioimista opetuksessa. Tällä tarkoitetaan kaikkia niitä tietoja ja taitoja ja kokemuksia, joita oppijalla on ennestään tutkittavasta asiasta. Opettajan tulisi löytää ne keinot, jolla uutta tietoa voisi etsiä niin, että aiemmat kokemukset helpottaisivat oppimistilannetta. Opetusjakson avauksen merkitys on suuri, mutta ohjaaja on tärkeässä osassa myös reflektointivaiheessa, jolloin kokemuksia jaetaan ja pohditaan. (Räsänen 2000, 13.)

5 TEEMAN KÄYTTÖÄ KÄYTÄNNÖSSÄ

Tänä vuonna teemana on Aika-Tila-Avaruus. Teema on Jyväskylän käsityökoulun yhteinen ja sen pohjalta suunniteltiin lukuvuoden neljä eri periodia kaikille neljälle ryhmälle. Teeman käyttöä mietittiin Joutsassa keskustellen kahden opettajan kesken. Koska emme tiedäneet tai ole keskustelleet miten teemaa aukaistaan Jyväskylässä, mietimme sitä vain Joutsaan. Talven neljä eri periodia oli tiedossa: kaislanpunontaa, puutöitä, kankaanpainantaa ja kudontaa. Joka ryhmän periodille mietittiin teemasta osa. Esimerkiksi 7–9-vuotiaitten puutyöt alkoivat miettimällä avaruutta, sen värejä ja mahdollisuuksia. 10–14-vuotiaat suunnittelivat tilaa, kudottiin mattoja ja poppanoita, samoin aikuiset luonnonmukaisine puutöineen.

4–6-vuotiaat miettivät aikaa, keskityttiin vuodenaikoihin. Vuodenaikojen ilmaisuun käytettiin kankaanpainantaa, sen yksinkertaisempia tekniikoita. Luettiin satukirjaa kullakin kerralla, siinä oli eri vuodenaajat, joita Maija-tyttö kirjassa tutki. Käsityökoulun ikkunasta näkyi suuret vaahterat, jotka periodia aloitettaessa olivat vielä täynnä vihreitä lehtiä. Kesä oli vielä mielessä. Mitä tehtiin kesällä, kuljettiinko paljain jaloin, poimittiinko kukkia. Vielä löytyikin kukkia pihamaalta. Tutkittiin ja piirrettiin niitä. Mitä värejä kesässä on? Painokankaista löytyy kukan terälehtiä, runsaasti värejä: punaista, keltaista, syvää vihreää.

Syksy alkoi muuttaa vaahteroita. Lehtiä lensi pihamaalle. Syötiin omenapuun hedelmiä, haisteltiin sipuleita. Mikä vuodenaika nyt on? Syyskuu! Lasten on vielä tuossa iässä vaikea ajatella kuukausia ja vuodenaikoja eron. Löytyi erilaisia lehtiä, oranssia väriä.

Entä talvi? Joulupukki! Mietittiin leikkejä lumessa, joulukuusta, onko lehtiä puissa? Löytyi erilaisia sinisiä sävyjä ja valkeaa.

Keväästä muistettiin perhoset, väritkin vaihtuivat pastilleihin.

Jokainen oppilas painoi neljällä eri kerralla vuodenaajoista kankaan. Tuputettiin sabluunoiden läpi, käytettiin vihanneksia ja hedelmiä leimasimina, painoseulaakin keikeltiin. Jokaiselle oppilaalle tuli neljä samankokoista kangaspalaa. Ne ommeltiin reippaasti kevyen vanun ja taustakankaan kanssa peitoksi, jonka kanssa voi mennä vaikka eväsretkelle.

Aika-teema antoi mahdollisuuden tehdä pienen kokonaisuuden. Valmistimme vuodenaikapeiton. Ilman teemaa viiden viikon kokoontumisista, suunnitelmista ja tekemisistä olisi tullut sekalainen tilkkukokoelma, nyt saimme kaikki koottua yhteen ja lapsille suunnatonta onnistumisen tunnetta heidän kääriytyessään valmiisiin peittoihiinsa.

6 POHDINTA

Jyväskylän käsityökoululla on aina ollut vuoden teema, jonka ympärille jokainen opettaja on rakentanut opettamansa kokonaisuuden. Yhteisen teeman käyttö Jyväskylän käsityökoulussa voisi toimia vielä paremmin, jos ehtisimme yhdessä miettiä sen sisältöä ja käyttöä. Kaikki saisivat työskentelyynsä enemmän ideoita ja opettajat saattaisivat motivoitua opetukseen paremmin. Välillä on mietitty myös oman teeman käyttöön ottoa Joutsaan, varsinkin kun hypättiin kesken kaiken käsityökoulutoimintaan ja ensimmäiset teemat olivat niin kansainvälisiä. Toki yhteisen materiaalin tekeminen helpottuu yhteisen teeman alla.

Oman keväänäyttelyn rakentaminen on helpompaa teemalla tehtyjen töiden kera. Kaikki työt eivät ole aivan erilaisia, niistä saadaan parempi kokonaisuus. Onneksi meillä on koko Jyväskylän käsityökoulun kanssa myös yhteinen näyttely vuosittain, siinä toimimme kokonaisuutena.

Teeman käyttöä puolustaa käsityön monipuolisuus. Käsityö on aistein koettavaa. Se tuntuu, tuoksuu, näyttää, maistuu. Käsityön tietous hankitaan aistein kokemalla. Sivan mukaan voidaan puhua aistitiedosta. Taito-käsityökoulussa Joutsassa jo kouluun tullessa pitää näkyä, minkä alan opissa ollaan. Materiaaleja on runsaasti esillä hyllyissä, paljon värejä ja erilaisia pintoja on näkyvissä. Työtilaa ja pöytiä viritellään teeman mukaan niin, että oppilaat innostuvat aiheesta. Yritämme järjestää opetusta niin, että oppilaiden taiteellinen aistiherkkyys kehittyy. Työskentelylle varataan aikaa, periodeihin ei järjestetä liikaa asiaa. Tekniikkaa ja menetelmiä opetellaan, mutta niiden kautta myös etsitään keinoja ilmaista omia tunnetiloja ja ajatuksia. Teeman avulla voidaan rakentaa kokonaisuuksia, joissa itse tekniikka on apuna idean toteutuksessa.

Joskus myös Krögerin ja Pölläsen mainitsema ositettu käsityö on tärkeä tapa oppia. Sen avulla voi opetella sellaisia töitä, missä on tapaturmavaaraa. Kuitenkin kokonaisen käsityön malliin pyritään. Oppilaan omat suunnitelmat, ideat ja visiot ovat tärkeitä, ja niitä toteutetaan. Työn edetessä ratkaistaan eteen tulevia ongelmia. Jos tapa tehdä olisi noudattaa ja toteuttaa ennalta määrättyä suunnitelmaa, niin silloin menetettäisiin kaikkien oppilaiden omat ideat, ja menetettäisiin monta hyvää oppimistilannetta. Keskusteluun ja töiden tarkasteluun tulee varata aikaa.

Käsityön taiteen opetus on nimensä mukaisesti tehdä käsityötä taidepainotteisena. Oppilaan omat ajatukset, ideat ja mielikuvat pääsevät esiin yhteisellä idea-aiheella eli teemalla. Prosessia tulee ohjata itseohjautuvaan suuntaan. Toivottavasti oppilaan omat ajatukset tulevat esiin aina siinä materiaalissa, jota kulloinkin käytetään.

Lapsien omat kokemukset ovat tärkeitä. Vaikka joskus on tuntunut, että oppilaat tekevät ja puhuvat aivan muusta kuin pitäisi ja häiläävät niin, ettei opettaja saa aina sanaa väliin, niin aina työt ovat valmistuneet. Toivottavasti seuraava kirjoitus kannustaa Taito-käsityökoulun opettajia toimimaan oppilaan tekemisen prosessia kannusten.

Muuttunut suomalainen ”hyvinvointiyhteiskunta” tarjoaa lapsillemme paljon valmista. Vaivannäkö asioiden eteen on viety ihmisten toiminnoista kehittämällä elämää helpottavia välineitä ja toimintamuotoja. Vaivan tulisi olla tekemisen prosesseissa, ei valmiiksi tehdyssä tai helposti saatavilla olevassa. Lasten motivationaalinen voimavara piilee mahdollisuudessa osallistua ja vaikuttaa prosesseihin sekä nähdä vaivaa oppimisprosessien aikana. Innostuakseen ja jaksaakseen aina uudelleen yksilön on saatava ponnistella, kokea onnistumisen elämyksiä sekä kokea pystyvänsä vaikuttamaan eli ohjaamaan tapahtumien kulkua. Näkemykseni mukaan ihmisen perusolemukseen liittyy halu kokea olevansa merkittävä sekä halu omata kyky vaikuttaa tapahtumiin. Lasten koulumotivaation ja sitä kautta oppimistulosten kehittämiseksi on yritetty muodostaa – enemmän tai vähemmän hyvin tuloksin – erilaisia opetuskokeiluja, joissa lapset on saatettu tekemisen ja toiminnan prosessien eteen. Yhteiskunnallinen tilanteemme on kuitenkin koulun ulkopuolella ajettu siihen pisteeseen, että konkreetin vaivannäön kokeminen on poistettu ihmisten arkipäivän elämästä (automatisointi ja valmiit tuotteet). Tämä on keskeisellä tavalla estänyt henkistä kasvua, kuten keskittymiskyvyn ja pitkäjänteisyyden kehittymistä, mitä lapselta edellytetään oppimisen eteen. Ihmisen henkisen kasvun eräs keskeinen elementti eli konkreetti tekeminen ja sen prosessuaalisuuden kokeminen on viety lasten elämästä. (Saari 2006, 283.)

LÄHTEET

Anttila, P. 2005. Ilmaisuu, teos, tekeminen ja tutkiva toiminta. Hamina: Akatiimi.

Hannula, K & Niskanen, L. Oppimiskäsityksistä oppimisen ohjaamiseen. Monistesarja Teemana oppiminen ja oppimiskäsitykset-luennolla 31.10.2007 Jyväskylän ammattikorkeakoulussa.

Heikkinen, H. 2008. Keski-Suomen käsi- ja taideteollisuus ry/AIVIAN vuosikertomus vuodelta 2007.

Hätönen, H. 2006. Eläköön opetussuunnitelma II. Opas ammatillisen koulutuksen järjestäjille ja oppilaitoksille. Saarijärvi: Saarijärven Offset Oy.

Kröger, T & Pöllänen, S. 2004. Näkökulmia kokonaiseen käsityöhön. Teoksessa Tutkiva opettajankoulutus – taitava opettaja. Toim. Enkenberg, J & Savolainen, E & Väisänen, P. Savonlinna: Savonlinnan opettajakoulutuslaitos, 160-172. SOKL:n verkkokirja.

Kröger, T. 2003. Käsityön sisältötyypit verkko-oppimateriaaleissa. Viitattu 25.8.2008. <http://www.tkukoulu.fi/~tkkroger/valintoja/artikkeli-sisalto.htm>.

Liukkonen, A-L. 2007. Taiteen perusopetuksen yleinen oppimäärä Taito-käsityökoulu Joutsalle. Kuopion Muotoiluakatemia. Opinnäytetyö.

Opetushallitus. 1999. Uusi koululainsäädäntö. Laki 633/98 ja asetus 813/98 taiteen perusopetuksesta. Helsinki.

Opetushallitus. 2005. Taiteen perusopetuksen yleisen oppimäärän opetussuunnitelman perusteet. Helsinki: Edita Prima Oy.

Opetushallitus. 2002. Taiteen perusopetuksen visuaalisten taiteiden laajan oppimäärän opetussuunnitelman perusteet. Helsinki: Edita Prima Oy.

Opetushallitus. 2008. Tiedote: Taiteen perusopetuksen käsite, rakenne ja laajuus

Räsänen, M. 2000. Sillanrakentajat. Kokemuksellinen taiteen ymmärtäminen. Taideteollisen korkeakoulun julkaisu A 28. Jyväskylä: Gummeruksen kirjapaino Oy.

Saari, M. 2006. Kielikylpyopetuksen kulttuuripedagoginen perusta. Tutkimus. Oulun yliopisto, kasvatustieteiden tiedekunta, Kajaanin opettajankoulutusyksikkö. Viitattu 1.10.2008. <http://herkules.oulu.fi/isbn9514282485/>, Oulun yliopiston julkaisemia elektronisia julkaisuja.

Valkonen, M. 2006. Valtakunnallisesta kuntakohtaiseen opetussuunnitelmaan Keski-Suomen käsi- ja taideteollisuus Aivia ry:ssä. Kuopion Muotoiluakatemia. Opinnäytetyö.

Valkonen, M. 2002. Perintönä juuret ja siivet. Käsityön taiteen perusopetus ja visuaalinen taidekasvatus Jyväskylän käsityökoulussa. Taideteollinen korkeakoulu. Taidekasvatuksen osasto. Taidekasvatusseminaarityö.